

VOLG HET SPOOR TERUG, BEELD EN BETEKENIS VAN EEN PLAN
BART VAN HEERIKHUIZEN

In januari 1974 ging op het Sociologisch Instituut een themagroep van start, die de naam "Geschiedenis van de Nederlandse sociologie" droeg. De groep bestaat uit elf leden, die in dit en (hopelijk) het volgend jaar onderzoek willen doen naar de ontstaanshistorie van de sociologie in Nederland.

Ik hoop dat de groep van tijd tot tijd bijdragen aan het A.S.T. zal leveren. Misschien zullen er stukken verschijnen over de relatie tussen marxisten en sociologen in de twintiger jaren, over de rol die een aantal dichters in de vooroorlogse sociologie hebben gespeeld, over de indologie als prehistorie van de sociologie.

Daarvoor is het nu echter nog te vroeg. De groep bestaat op het moment dat ik dit typ pas sinds drie weken. Toch lijkt het me belangrijk om reeds nu een levensteken te geven, een signaal aan vrienden, studenten en kollega's, die op de hoogte willen blijven van wat er zoal omgaat in het Sociologisch Instituut.

Ik heb daarom een tamelijk autobiografisch stukje geschreven over hoe ik geïnteresseerd raakte in de geschiedenis van de Nederlandse sociologie, over de motieven, die ik had om met enige vasthoudendheid een aan die geschiedenis gewijde themagroep te pushen en over mijn argumenten voor een empirisch onderzoek over dit weinig bestudeerde onderwerp.

Dit is dus geen onderzoeksverslag, geen tussentijds onderzoeksrapport en ook geen onderzoeksontwerp. Dat geen themagroep, projektgroep, taakgroep of vakgroep enige verantwoordelijkheid draagt voor wat volgt, heb ik geprobeerd tot uitdrukking te brengen door schaamteloos veelvuldig gebruik te maken van het woordje "ik".

Wie op zekere dag het goede besluit neemt om Merton's "Social Theory and Social Structure" te gaan bestuderen, leest op pagina 7 dat sociologen de neiging hebben om de studie van de geschiedenis van hun vak te verwarren met het inhoudelijke onderzoek naar de systematiek van sociologische theorieën. Merton kondigt aan dat hij zich in zijn magnum opus uitsluitend met het laatste zal bezig houden, maar over het historisch onderzoek naar de sociologie merkt hij wel op dat het heeft geleden onder deze "attractive but fatal confusion". Hoe goede studies naar de geschiedenis van de sociologie er uit zouden moeten zien, beschrijft hij op een inspirerende wijze:

"They would take up such matters as the complex filiation of sociological ideas, the ways in which they developed, the connection of theory with the changing social origins and subsequent social statuses of its exponents, the interaction of theory with the changing social organisation of sociology, the diffusion of theory from centers of sociological thought and its modification in the course

of diffusion, and the ways in which it was influenced by changes in the environing culture and social structure. The distinction put into practice would, in short, make for a sociological history of sociological theory" (1)

Merton vervolgt met enkele aanwijzingen over hoe zo'n onderzoek zou moeten worden aangepakt. Hoewel de geschreven wetenschappelijke produktie een belangrijk objekt van onderzoek zou behoren te zijn, moeten sociologen, die de historie van hun vak willen beschrijven ook andere informatiebronnen gebruiken: ze moeten interviews maken ("oral history", "as a means of rescuing fugitive data". (2)) wetenschappelijke dagboeken lezen en korrespondentie, autobiografieën en biografieën van sociologen bestuderen. (3)

Merton legt uit dat deze werkwijze meer inzicht geeft in "hoe wetenschap werkelijk plaats vond" (het artikel van Christien Brinkgreve gaat op deze kwestie in) en schetst zo heel suggestief de contouren van een soort onderzoek dat volgens hem veel te weinig wordt gedaan.

Het stuk van Merton maakte twee jaar geleden, toen ik het voor mijn doktoraal tentamen sociologie bestudeerde, diepe indruk op me. Het was de eerste keer in mijn studie dat ik met een soort van sociologisch onderzoek werd geconfronteerd, dat me zeer belangrijk toescheen, dat nauwelijks werd gedaan en waarvan ik me goed kon voorstellen dat ik er met veel plezier aan zou werken. Hoewel ik later veel andere fascinerende onderzoeksonderwerpen ben tegengekomen, is mijn enthousiasme voor dit thema blijven bestaan.

Eén van de mensen, die Merton noemt als een voorbeeld van die zeldzame sociologen, die wél dit genre onderzoek verrichten, is Alvin Gouldner. Het is dan ook niet toevallig dat de kolleges van Gouldner mijn interesse voor een historisch-sociologische studie van de sociologie vergrootten.

Gouldner wees er voortdurend op, dat we de sociale omstandigheden, waaronder mensen sociale theorie creëren, moeten bestuderen. Het inspirerende van wat je "Gouldner's programma" zou kunnen noemen, is dat hij meent dat zo'n sociologie van de sociologie belangwekkende inzichten zou kunnen verschaffen over hoe we de sociale kondities, waaronder we sociologie bedrijven, kunnen beïnvloeden door onze eigen "theoretische kollektiviteiten" op een bepaalde manier te organiseren. Wie de geschiedenis van de Nederlandse sociologie bestudeert, ontdekt dat men in het verleden iets dergelijks meerdere malen min of meer welbewust geprobeerd heeft. Een nauwgezette studie van hoe die pogingen precies verliepen kan waardevol zijn voor wie iets ziet in het organiseren van "scientific communities". (Een voorbeeld van een onderzoek naar zo'n theoretisch kollektief is het recente boek van Jay over de Frankfurters).

Bovendien is Gouldner de man, die voortdurend de mening bestrijdt als zou "sociologie-sociologie" een dom soort navelstaanderij zijn, een stompzinnige poging om "een probleem op te lossen door het te kwadrateren." De mooiste variant van deze opvatting kwam ik laatst tegen in een brief van een

kollega aan wie ik had gevraagd of hij met mij wilde samenwerken. De kollega vroeg me of ik aan scheikundigen wier vak in crisis was geraakt ook adviseerde om een scheikunde van de scheikunde te gaan beoefenen; hij suggereerde dat zulke verwarde chemici waarschijnlijk de samenstelling van inkt zouden dienen te analyseren.

Wie zich door zulke redeneringen ontmoedigd voelt, doet er goed aan om Gouldner's "The Politics of the Mind" te lezen. (5) De eerste ontdekking is dan dat de uitdrukking "navelstaanderij" geen uitvinding van Nederlandse sociologen is. Ook Amerikanen gebruiken de term "Navel-gazing"; bij voorbeeld wanneer ze Gouldner's "Coming Crisis" bekritisieren. Het repertoire van de vijanden van een reflexieve sociologie is (gelukkig) zeer beperkt. Maar Gouldner's aanval op de mensen, die claimen dat de sociologie niet de sociologie maar de maatschappij tot object moet nemen (een sympathiek klinkende aansporing, waarmee men iedere poging tot sociologisch zelfinzicht kan saboteren (6)) is tegelijkertijd een prachtige verdediging van een sociologie van de sociologie. In één zin samengevat is zijn standpunt: "At bottom, the ridicule of "navel-gazing" expresses an uneasiness with all efforts at self-knowing and self-reflection. It is false consciousness's effort to protect itself from change." (7)

Die "uneasiness" en dat valse bewustzijn moeten in Nederland wel gigantische proporties hebben aangenomen, want wat Nederlandse sociologen ook bestuderen, er is weinig dat ze zo zelden hebben bestudeerd als zichzelf. Natuurlijk, "en privé" kletsen ze over niets anders; -in-dat opzicht verschillen ze niet van andere mopperende funktionarissen. Het literair café staat bol van de praatjes over de crisis in de sociologie, de polyparadigmatische paralyse, waaraan iedereen ten prooi schijnt, de "politieke situatie" aan "het" instituut, de ruzies, de vetes, de roddels.

Maar welke socicloog neemt nu eens een stuk of een stukje Nederlandse sociologiebeoefening onder de sociologen-loupe? Ik vrees dat het aantal dat dat doet - in heel Nederland - op de vingers van een gemutileerde hand te tellen is.

Misschien overdrijf ik een beetje, maar voor mijn gevoel heeft deze situatie iets genants. Sociologen weten van alles te vertellen over arbeiders, hippies, onderwijzers, gepensioneerde katholieke trambestuurders, hoeren, VPRO-leden, spuiters, huisvrouwen, mannen tussen de 25 en 65 en bewoners van de Pijp of het Oldambt. Maar wat weten sociologen van sociologen af? Is het niet nogal aanmatigend om aan een eenvoudige ambachtsman te gaan vertellen wat goed voor hem is ("even private troubles in public issues vertafen") wanneer je nauwelijks weet wie je zelf bent ("Wie ben jij eigenlijk helemaal?").

Wie zich afvraagt of een studie à la Merton nu werkelijk nooit in Nederland is verricht en of er op zijn minst niet een boekje voor eerstejaars sociologiestudenten of geïnteresseerde buitenlanders bestaat, waarin men iets over de geschiedenis van de sociologiebeoefening hier te lande kan

vinden, moet het treurige feit onder ogen zien: een studie zoals Merton, die beschrijft, is in Nederland nooit verricht en het aantal artikelen over de geschiedenis van de Nederlandse sociologie is zeer beperkt.

Het bekendste, beste en uitvoerigste stuk dat ik ken, telt 42 pagina's. Het zijn de eerste pagina's van "Beeld en betekenis van de Nederlandse sociologie" door professor van Doorn. Hoe informatief en belangwekkend dit stuk ook mag zijn, het blijft een verontrustend gegeven dat die 42 pagina's, waarin de ontwikkeling van de Nederlandse sociologie wordt beschreven als een onstuitbare evolutie van "oorsprongen" via "groei", "vestiging" en "spreiding" naar "voltooiing", het allerbeste representeren dat de Nederlandse sociologen tot 1974 op schrift hebben weten te stellen over de ontwikkeling van hun eigen wetenschap. (8)

In Nederland kun je je doktoraalexamen in de sociologie afleggen, zonder de namen Steinmetz en Bonger te kunnen thuisbrengen. Dat is minder dan wat volgens Joachim Matthes (in 1965) een Duitse student van de Nederlandse sociologie afweet:

"Der deutsche Student der Soziologie dürfte heute am Ende seines Studiums von der niederländischen Soziologie in der Regel nicht mehr wissen, als dass sie von ihren Ursprüngen her im wesentlichen Soziographie ist und auch heute noch einen Schwerpunkt ihrer Forschungstätigkeit auf diesem Gebiete hat. Er wird in diesem Zusammenhang den Namen R.S. Steinmetz, vielleicht auch noch den Namen W.A. Bonger kennen, und er dürfte allenfalls damit vertraut sein, dass die niederländischen Soziologen auf einigen Spezialgebieten international hervorgetreten sind, so etwa in der Agrarsoziologie, in der Gemeindesoziologie und in der Kriminalsoziologie." (9)

Eigenlijk vormen Nederlandse sociologiestudenten twee categorieën: degenen die van Doorn gelezen hebben (en die weten wat hier boven staat en nog veel meer) en degenen die dat niet hebben gedaan (en die blijken vaak zelfs de paar door Matthes genoemde dingen niet te weten). Natuurlijk bestaan er nog wel enkele andere bronnen van informatie over het ontstaan van de Nederlandse sociologie, maar toch heeft van Doorn's boekje een sterke monopoliepositie in de "beeldvorming" rond de Nederlandse sociologie gekregen.

Dat is niet terecht, naar ik meen. Als encyclopedie van de geschiedenis van de Nederlandse sociologie is "Beeld en betekenis" van van Doorn even ongeschikt als "Moderne Sociologie" van van Doorn en Lammers ongeschikt is als eerstejaars boekje. Beide boeken hebben een polemische strekking: ze verdedigen een omstreden veronderstelling: de konvergentie-aanname.

In "Beeld en betekenis" interpreteert van Doorn de ontwikkeling van de Nederlandse sociologie als een proces van verzelfstandiging en volwassenwording. De reeds genoemde titels der paragrafen zijn wat dat betreft veelzeggend. Die interpretatie maakt dat de auteur zijn materiaal op een be-

paalde manier ordent. Natuurlijk wil van Doorn zijn beeld van de Nederlandse sociologie en de betekenis die hij toekent aan die sociologie zo plausibel mogelijk maken. In de inleiding van zijn boek kondigt hij trouwens met grote openhartigheid aan, dat hij zal selekteren, kiezen en oordelen, en dat hij een "onvermijdelijke subjektiviteit" "bewust aanvaardt".(10)

Ik bewonder van Doorn's artikel, maar ik betreur het feit, dat hij bij gebrek aan interesse voor dit onderwerp de studie van van Doorn nooit is gekomplementeerd door andere geschriften, waaruit andere visies op de sociologie naar voren kwamen. Daardoor is van Doorn's beeld voor veel mensen hét beeld van de Nederlandse sociologie geworden.

In een tijd dat profesoer Lammers in de Sociologische Gids zijn oude konvergentie-aanname afwijst, kan natuurlijk gemakkelijk twijfel rijzen aan de juistheid van het patroon dat van Doorn in de Nederlandse sociologiebeoefening meent te ontwaren. (Of meende, want ook "beeld en betekenis" is alweer tien jaar oud en wie weet is professor van Doorn ook wel "om"). Het zal duidelijk zijn, dat wie de geschiedenis van de Nederlandse sociologie niet beschrijft met "Moderne Sociologie" in zijn achterhoofd, maar met Kuhns beschrijvingen van de kenmerken van een preparadigmatische wetenschap voor ogen, een ander "beeld" zal ontwaren en bepaalde verschijnselen een andere "betekenis" zal geven. Misschien ontdekt men dan geen unilineaire evolutie van een polyparadigmatische wetenschap naar een monoparadigmatische, maar een nogal zigzaggende ontwikkeling van een wetenschap, die zo "extra-ordinary" was, dat je je kunt afvragen of de term "wetenschap" eigenlijk wel gold voor wat onder de naam sociologie werd gepresenteerd.

Ik zou de Nederlandse sociologie niet willen bestuderen om aan te tonen dat Kuhn "op gaat" of dat van Doorn "gelijk had". De vragen die me interesseren gaan over de mate waarin de ontwikkeling van de Nederlandse sociologie een van Doorn-achtige tendens te zien geeft en de mate waarin Kuhn's beschrijving van een wetenschap in crisis die ontwikkeling begrijpelijker kan maken.

Wie zich fel uitsprekt over het ontbreken van een wat uitvoeriger sociogenetische studie naar de Nederlandse sociologie, mag verwachten dat men hem zal verzoeken om zelf dan maar in die behoefte te voorzien. Alles wat hierboven is geschreven, is dus op te vatten als een verzameling van motieven, die mij ertoe hebben gebracht om de geschiedenis van de Nederlandse sociologiebeoefening te gaan bestuderen. Zo is het ook bedoeld.

Maar dit zijn niet de enige motieven. Er zijn enkele gebeurtenissen geweest, die mijn interesse voor deze vragen hebben vergroot. Belangrijk was ongetwijfeld de kollegeserie, die Norbert Elias twee-en-een-half jaar geleden aan onze subfakulteit gaf onder de titel "sociogenese van de sociologie". Maar Elias was dit stuk al door de achterdeur (die niet openstond!) binnengekomen, daar waar ik impliciet aannam dat een goede sociologie van de Nederlandse sociologie

een ontwikkelingsperspektief zou moeten bieden. Een andere gebeurtenis van belang vormden de kolleges van Deutscher, die een probleem in de sociologie - de kwestie van de validiteit van enquête-antwoorden - brandend aktueel wist te maken door een stukje korrespondentie met een vergeten vooroorlogse socioloog als bewijsmateriaal te gebruiken bij het verdedigen van zijn kontroversiële standpunten.(11) Maar het voornaamst waren de kolleges van professor Goudsblom. De sociologiestudenten, die op dit moment afstuderen, hebben als voornaamste kollegeserie over de theoretische sociologie in hun doktoraalopleiding twee of drie jaar "Goudsblom" achter de rug. De interesse voor vragen, die de sociogenetische kant van sociologische kennis betreffen is in die kolleges zozeer gestimuleerd, dat velen hunner er voor de rest van hun leven "aan vast zitten".(12)

Gouldner, Goudsblom, Elias, Deutscher ... bestaat er dan misschien toch zoiets als een "Amsterdamse school"? Konstaten we aan het S.I. dan toch een zekere "konvergentie in het sociologisch denken en onderzoeken"? Misschien wel. Misschien is wat de één sociologie van de sociologie, de ander reflexieve sociologie en een derde sociogenetisch onderzoek van de sociologie noemt een verschillend geformuleerde manifestatie van eenzelfde centrale gedachte, ook al ligt bij elke formulering het aksent ergens anders.(13) Tijdens mijn studie had ik sterk de indruk dat er een systeem zat in de "madness", die ik werd geacht te leren.

Die Amsterdamse sociologie bleek trouwens ook op een andere manier te konvergeren: bij vrijwel al mijn docenten voelde ik een gelijksoortige frustratie. Veel van wat ik leerde scheen mij vaak te veel een kwestie te zijn van woorden, woorden, woorden ... Ik had dan ook het voornemen om direkt na mijn afstuderen een empirisch onderzoek te gaan doen, ook wanneer ik Kuhn, Lakatos en Popper niet met elkaar had weten te verzoenen, ook als de sociologie nog steeds in een preparadigmatische fase zou verkeren, ook als ik nog steeds niet zeker zou weten of sociologie eigenlijk wel een fatsoenlijke bestaansgrond bezat. "De vlucht in het veld" wordt dat genoemd door degenen, die niet begrijpen hoe je onderzoek kunt doen "als je nog niet eens weet wat werkelijkheid eigenlijk is". Wie onderzoek wil doen, nadat hij alle epistemologische problemen tot ieders volle tevredenheid heeft opgelost, komt nooit aan de slag. Wie de belangrijke en urgente vragen waarover sociologen zouden moeten nadenken, wil laten liggen, totdat de kwestie van de relatieve autonomie van de sociologie en tant que telle de wereld uit is geholpen, helpt (ongewild en onbedoeld, naar ik hoop) de sociologie de wereld uit.

Iedereen kent die prachtige volzinnen over "theoretische bespiegeling" en "empirisch onderzoek": "nimmer los van elkaar te begrijpen", "wederzijds bevruchtend", "selektieve interactieprocessen", "intieme wisselwerking", kortom: het hele erotoïde vokabulair dat de lezer steevast doet uitkomen bij ófwel de inductie-deductie-kwestie, ófwel de dialek-

lektiek van theorie en praxis ófwel gewoon yin en yang (dit alles afhankelijk van paradigma, partijkeus en religie van de auteur). Maar hoewel iedereen die fraaie gemeenplaatsen wel min of meer aksepteert, zijn er toch nog veel sociologen te vinden, die empirisch onderzoek ná theoretische bespiegeling plaatsen en die geloven dat bepaalde filosofische en kentheoretische vragen momenteel zo dringend zijn, dat empirisch onderzoek eigenlijk helemaal niet mag. In de mond van die sociologen krijgt de term "empirisch" een lichtelijk obscene klank.

Ik geloof óók dat sociologen vaak weinig afweten van epistemologische en filosofische kwesties en dat dat hun werk kan schaden. De huidige belangstelling voor deze vragen van sociologenzijde is dan ook toejuichenswaardig. Maar als die interesse de vorm aanneemt van een anti-empiricisme, waarbij aandacht voor "grondvragen" een voorwendsel is geworden om geen veldonderzoek te hoeven doen (behalve "vlucht in het veld" kent de sociologenpsychologie ook de "veldfobie"!) dan is er weer eens sprake van een met het badwater weggespoelde baby.

Ik heb geprobeerd om te beschrijven hoe ik in een bepaald stel problemen geïnteresseerd raakte en welke motieven ik heb voor een onderzoek naar die problemen. Ik heb aangegeven dat ik een empirische studie zou willen doen en dat het onderzoek, dat Merton in enkele zinnen schetste, mij een fascinerende onderneming toeschijnt. Ik heb ook een onderzoeksgebied genoemd: de geschiedenis van de Nederlandse sociologie. (14) In overmoedige buien geloof ik dat dit plan universalistische pretentie bezit. Eigenlijk zou elke pas beginnende socioloog zijn professionele leven moeten aanvangen met een poging tot zelf-oriëntatie, een onderzoekje naar de geschiedenis van het vak waarvan hij zojuist een officiële beoefenaar is geworden. Zo'n proeve van sociologen-sociologie zou dan noodzakelijkerwijs vooraf moeten gaan aan een loopbaan waarin men voornamelijk mensen bestudeert, die niet behoren tot de groep waarmee men zichzelf identificeert. Maar ik begrijp dat dat een beetje teveel van het goede is: de dissertatie-onderwerpen zouden op die manier een nogal eentonige reeks vormen.

Wanneer op het Sociologisch Instituut een klein groepje enthousiaste studenten en docenten zich op de hierboven aanbevolen vragen zou werpen, zou ik daar al erg gelukkig mee zijn. Wat dat betreft is de voorspoedige start van de themagroep "geschiedenis van de Nederlandse sociologie" een hoopgevend begin.

NOTEN

- (1) Robert K. Merton, Social Theory and Social Structure, Enlarged Edition. New York, The Free Press, 1968
 Bij veel sociologiestudenten leeft het misverstand dat Parsons en Merton saai, moeilijk en meestal volstrekt onbegrijpelijk schrijven, zodat je hun geschriften

maar beter kunt mijden. Voor een deel van Parsons oeuvre is die gemakzuchtige gedachte misschien niet geheel onjuist, maar er zijn maar weinig sociologen, die een zo heldere, toegankelijke en spirituele stijl hanteren als Merton. Zijn stukken behoren tot de prettigst leesbare sociologische artikelen die ik ken.

- (2) Merton, p. 3, noot 4.
- (3) Merton, pp. 6-7.
- (4) Merton, pp. 7-8.
- (5) Alvin W. Gouldner, "The Politics of the Mind", in: For Sociology. London, Allen Lane, 1973, pp. 82-127
- (6) De eerste zin van het prachtige boek van Hurd c.s. (Human Societies, an introduction to sociology. London, Routledge and Kegan Paul, 1973) luidt: "This is not a book about sociology; it is a book about human societies." (p. 1) Waarom toch die excuses van sociologen, die zich nu eenmaal interesseren voor hun vak? En vanwaar toch die merkwaardige suggestie dat "theory and society" radikaal gescheiden zijn en dat sociologen, die zich bezig houden met "theorie" eigenlijk hun roeping verloochenen?
- (7) Gouldner, p. 124.
- (8) J.A.A. van Doorn, Beeld en betekenis van de Nederlandse sociologie. Utrecht, Bijleveld, 1964.
- (9) Joachim Matthes (Her.), Soziologie und Gesellschaft in den Niederlanden. Neuwied am Rhein, Herman Luchterhand, 1965.
- (10) Van Doorn, p. 10.
- (11) Wie Duitsers kolleges miste, kan de kern van zijn betoog terugvinden in het artikel "Words and Deeds", dat in vertaling is afgedrukt in het door J. Godschalk uitgegeven boekje Sociologie als spiegelgevecht. (Amsterdam, van Genneep, 1972.).
- (12) Wie die Goudsblom-kolleges miste, kan eerstdaags zijn schade inhalen als Een balans van de sociologie verschijnt.
- (13) Zowel een boek van Friedrichs, als een reader van Reynolds en Reynolds als een speciale uitgave van de Sociological Review dragen de titel "Sociology of sociology". Dat die sociologie van de sociologie in eens zo interessant blijkt te zijn, is misschien een aardig onderzoeksobject voor de sociologie van de sociologie van de sociologie.
De "sociologie van de Nederlandse sociologie" is een stadje in de provincie van de "sociologie van de sociologie". Die provincie ligt in het land "wetenschapsociologie" en dat land maakt deel uit van het werelddeel

"kennissociologie."

De wetenschapsociologie heeft de laatste jaren een snelle ontwikkeling ondergaan. In een gebied waar je vroeger eigenlijk alleen Merton aantrof, kom je nu allerlei mensen tegen: Crane, Hagstrom, Barber, Storer, Downey, Mulkay. De sleutelwoorden zijn: "community of scientists" en "invisible college". Ik voel me in dit voor mij zeer nieuwe gezelschap nog slecht op mijn gemak. Daarom zeg ik er in dit stukje niets over. Wie voor weinig geld een aardige introductie tot dit terrein zoekt, kan ik de reader van Barnes aanbevelen: Sociology of Science. (Harmondsworth, Penguin Books, 1972).

- (14) Het is niet mijn bedoeling geweest om in dit stuk een overzicht te geven van alle moeilijkheden, waarvoor men zich bij zo'n onderzoek gesteld ziet. Eén van die problemen is de kwestie van tijd, plaats en handeling. Tijd: Wanneer zullen we de geschiedenis van de Nederlandse sociologie laten beginnen? Er is iets te zeggen voor 1863, maar ook voor 1895 en eveneens voor 1922. Plaats: Is "Nederland" een goede plek? Moet je Nederland en Vlaanderen niet bij elkaar nemen (en Zuid Afrika)? Of zou je de ontwikkeling van de sociologie in Amsterdam moeten bestuderen? Handeling: Is "Sociologie" een goede eenheid? Valt de geschiedenis van de economie en van de kulturele antropologie en in zekere zin ook van het recht niet voor een deel ook binnen mijn interessegebied? En moet je de belangrijke schrijvers van de socialistische beweging in je onderzoek betrekken? Waar trek je dan je grenzen? Zulke lastige demarkatiekwesties kunnen een onderzoek behoorlijk traineren.